

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นเป็นระยะหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากครอบครัวต้องเผชิญกับความเครียดหลายอย่าง ทั้งความเครียดที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในตัวบุตร และความเครียดที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในตัวบิดาและมารดา (อุมพร, 2536) สำหรับบุตรวัยรุ่นนั้นพบว่าเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ เป็นวัยที่เริ่มสร้างปรัชญาชีวิตและอุดมคติของตน มีความคิดเพื่อฝัน จำเป็นที่ครอบครัวจะต้องประคับประคองความคิดของเขาไปในทางที่ถูกต้องควร มิฉะนั้นจะทำให้ความคิดเพื่อฝันไปโดยไม่มีขอบเขตจำกัด ช่วงชีวิตในวัยรุ่นจึงเป็นช่วงแห่งความสับสน ไม่ว่าจะเป็นสับสนเกี่ยวกับร่างกายที่กำลังเปลี่ยนแปลงอารมณ์ของตนเอง รวมถึงสังคมรอบข้าง (สุชา, 2529 ; อุมพร, 2536) ด้วยเหตุนี้วัยรุ่นจึงประสบกับความยุ่งยาก มีปัญหาต่าง ๆ มากมาย มีความลำบากในการปรับตัว จึงมีผู้กล่าวว่าวัยรุ่นเป็นวัยวิกฤตการณ์ (Critical period) หรือวัยแห่งพายุบูแคม (Gecas and Seff, 1990) ฉะนั้นในครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นจึงต้องเข้าใจและหาทางช่วยเหลือเสริมให้เจริญเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ดีด้วยดี แต่ในระยะที่บุตรเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น บิดามารดา ส่วนใหญ่จะเข้าสู่วัยกลางคน ซึ่งระยะนี้บิดามารดากำลังมีความมั่นคงในอาชีพ มีความรับผิดชอบในงานมากขึ้น อาจมีเวลาพุดคุย รับฟังปัญหาของเด็กไม่มากพอ และบางครอบครัวอาจมีปัญหาด้านอาชีพการงาน ซึ่งมักเรียกว่า "วิกฤตการณ์วัยกลางคน" (Duvall, 1971 ; ศรีเรือน, 2534 ; อุมพร, 2536) เมื่อคนทั้งสองฝ่ายสองวัยซึ่งต่างกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤต ต้องอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ต่อกัน ความเครียดในช่วงนี้จึงเป็นผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่าง บิดามารดากับบุตรวัยรุ่นแน่นอน (ศรีเรือน, 2534 ; อุมพร, 2536) ครอบครัวในระยะที่มีบุตรวัยรุ่นจึงมีภารกิจที่สำคัญเพื่อตอบสนองความต้องการของบุตรวัยรุ่น นั่นคือ ผ่อนคลายความสัมพันธ์กับบุตรวัยรุ่น ให้โอกาสวัยรุ่นที่จะรับผิดชอบตนเอง และงานบางส่วนของครอบครัวเพิ่มขึ้น อีกทั้งบิดามารดาในระยะนี้มีควรละเลยที่จะสนใจ เอาใจใส่บุตร พร้อมทั้งอบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม ถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิตและจริยธรรมแก่บุตรวัยรุ่น เพื่อให้สมาชิกทุกคนพึงพอใจ (Duvall,

1971 ; Friedman, 1986 ; รุจา, 2534) ดังนั้นครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นจึงถูกคาดหวังจากสังคมให้ประกอบหรือปฏิบัติการกิจ ตามระยะที่ครอบครัวนั้นอยู่ ภาระกิจนั้นเรียก "พัฒนากิจ" (Developmental task) ซึ่งการปฏิบัติพัฒนากิจของบิดามารดาจะบรรลุผลสำเร็จได้นั้น ต้องได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกทุกคนในครอบครัว จึงจะสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข ตลอดจนประสบผลสำเร็จในภาระกิจของครอบครัวระยะต่อมาได้ (Duvall, 1971) ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดแห่งแรกที่จะกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุตรวัยรุ่น ครอบครัวที่ประกอบไปด้วยบิดามารดาและบุตร ที่มีความสัมพันธ์และพัฒนาความรัก ความชื่นชม ความเข้าใจ ตลอดจนรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสามีภรรยา และบรรยากาศที่ไม่ตึงเครียด จะสนับสนุนการพัฒนาบุคลิกภาพของบุตรวัยรุ่นให้เจริญเติบโตไปด้วยดี วัยรุ่นที่อยู่ในบรรยากาศครอบครัวเช่นนี้จะมีความสุข ไม่ตึงเครียด มีความมั่นใจในตนเอง และสิ่งแวดล้อม ทำให้วัยรุ่นสร้างความสัมพันธ์และปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมได้ง่าย (สุวิทนา, 2524) ซึ่งความรักความอบอุ่นในครอบครัวจะเป็นเกราะป้องกันปัญหาวัยรุ่นได้อย่างดีที่สุด โดยบิดามารดาต้องเข้าใจความต้องการของวัยรุ่น ยอมรับพฤติกรรมต่าง ๆ ของวัยรุ่น คอยสอดส่องดูแลความเป็นไปของบุตร และความเข้าใจจะนำมาซึ่งการอยากออมชอม และการปรับตัวของบิดามารดาให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่คาร์มีในทางที่ดีต่อวัยรุ่นต่อไป (Lefrancois, 1973) แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงมีปัญหาลูกและเยาวชนเกิดขึ้นมากมาย อันเนื่องมาจากเด็กและเยาวชนขาดความอบอุ่นจากครอบครัว (วรวิณี, 2525 ; ดวงกมล, 2530 ; กิ่งแก้ว, 2537) บางครอบครัวเกิดปัญหาลูกขึ้นเนื่องจากบุตรวัยรุ่นต้องการอิสระมากขึ้น ต้องการโอกาสตัดสินใจมากขึ้น ในขณะที่บิดามารดาต้องการให้บุตรใกล้ชิดกับตน ทำให้บุตรเกิดความคับข้องใจ และเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ในบางรายรุนแรงจนเกิดปัญหา (รุจา, 2534) ซึ่งปัญหาที่พบเสมอคือ ปัญหาติดยาเสพติด ปัญหาเพศสัมพันธ์ เล่นการพนัน หนีโรงเรียน เป็นโรคจิตโรคประสาท เป็นเด็กเก๋กกด รวมถึงปัญหาความขัดแย้งกับครอบครัวอย่างรุนแรง (รุจา, 2534 ; อุมพร, 2536 ; รัตนภรณ์, 2536) จากผลวิจัยเรื่องสภาวะการฆ่าตัวตายในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2533 พบว่า วัยรุ่นกลุ่ม 15-25 ปี จะมีอัตราการฆ่าตัวตายมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง จากผลวิจัยดังกล่าวจะพบว่าวัยรุ่นอายุ 15-25 ปี จะมาพบแพทย์ที่โรงพยาบาลศิริราช บริกษาปัญหาความผิหวางในชีวิต และการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมไม่ได้จนบางรายทำร้ายตนเอง ฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาชีวิต (สุคสบาย, 2537) จากปัญหาและสาเหตุปัญหาดังกล่าวจะพบว่าการศึกษาที่เด็กจะมีความประพฤติดีที่บกดินั้น ครอบครัวต้องปฏิบัติ

พัฒนาให้สำเร็จตามที่คาดหวังไว้ บิดามารดาจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอน และกระทำเป็นอย่างที่ดี เพื่อที่จะให้บุตรได้เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสังคม และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป (จริยาวัตร, 2527)

ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นเป็นระยะที่บุตรคนแรกอายุระหว่าง 13 ปีถึง 20 ปี (Duvall, 1971) โดยเฉพาะครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นตอนต้นนั้น บุตรจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย อันเป็นการเปลี่ยนสภาพร่างกายจากเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ ทำให้เกิดคำถามในใจมากมาย กลายเป็นคนหมกมุ่น ครุ่นคิด ผันกลางวัน หรือหงุดหงิด มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ก้าวร้าวมากขึ้น มีการแสดงเอกลักษณ์ของตนเองในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ความสนใจ รสนิยม ความถนัด ความสามารถที่แท้จริง มีความอยากเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง คิดเอง ทำเอง มีจุดยืนเป็นของตัวเอง วัยรุ่นจึงมักแสดงท่าทีบางอย่างที่ผู้ใหญ่รู้สึกว่าเป็นความอวดดี ก้าวร้าว ไม่สุภาพอ่อนน้อม หรือท้าทายกฎระเบียบของครอบครัว จึงมักจะเกิดการขัดแย้งกับวัยรุ่นเสมอ ซึ่งพบว่าความขัดแย้งจะเกิดขึ้น และสูงสุดในช่วงวัยรุ่นตอนต้นอายุราว 12-13 ปี จะคงที่ในวัยรุ่นตอนกลางและเริ่มลดลงในวัยรุ่นตอนปลาย คือ ช่วงที่วัยรุ่นเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ความขัดแย้งจะลดลง เพราะเด็กเริ่มห่างบ้านไป การกระทบกระทั่งลดลง บางครอบครัวความสัมพันธ์อาจดีขึ้น เพราะนาน ๆ พบกันครั้งหนึ่ง (อุมพร, 2536 ; Montemayor, 1983 อ้างใน Galambos and Almeida, 1992) ประกอบกับครอบครัวที่มีบุตรคนแรกเป็นวัยรุ่น ยังไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตรวัยรุ่น จึงมักประสบปัญหาในการเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นการปฏิบัติพัฒนาภกิจของครอบครัวในระยะนี้จึงเป็นสิ่งที่ยาก เสี่ยงต่อปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าครอบครัวสามารถปฏิบัติพัฒนาภกิจได้ในระยะนี้จะทำให้ครอบครัวมีความสุข และประสบผลสำเร็จในการทำพัฒนาภกิจในระยะต่อไป ด้วย (Duvall, 1971)

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติพัฒนาภกิจของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น จะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ซึ่งจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน วัฒนธรรมและภูมิหลังครอบครัว (Duvall, 1971) ปัจจัยดังกล่าวอาจได้แก่ อายุของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา อาชีพของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาลักษณะครอบครัว จำนวนบุตร เพศของบุตร ฯลฯ ดังเช่น มัทธิวสัน (2529) ได้ศึกษาเปรียบเทียบภูมิหลังของครอบครัวของเด็กนักเรียนที่มีปัญหาการเรียนกับเด็กที่ไม่มีปัญหาการเรียน พบว่า มีความแตกต่างกันในปัจจัยด้าน ระดับการศึกษาของบิดา รายได้ของมารดา และเพศของบุตร ในครอบครัวที่มีฐานะดี ยากจน หรือตกงาน ย่อมมีผลต่อการเลี้ยงดูทั้งทางร่างกาย

และจิตใจ ปัญหาเศรษฐกิจจะทำให้ครอบครัวแตกแยก ความสัมพันธ์ในครอบครัวห่างเหิน สมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับการศึกษา สอดคล้องกับการศึกษาของ Lawan(1985) พบว่า เด็กนักเรียนที่มีปัญหามักจะมาจากครอบครัวที่มีฐานะ เศรษฐกิจต่ำ หรือมีรายได้ของครอบครัวต่ำ เงินเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทุก ๆ คน รวมทั้งวัยรุ่นที่ต้องการใช้เงินมากขึ้น สำหรับกิจกรรมในการเรียนและสนับสนุนกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งในขณะนี้ เป็นระยะที่มีการพัฒนาบุคลิกภาพ ค้นหาเอกลักษณ์ตนเอง จึงมีกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น รวมถึงวางแผนเกี่ยวกับอนาคต ในระยะนี้จึงมีการใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้น ส่วนลักษณะครอบครัวพบว่า ในครอบครัวขยาย (Extended family) มี ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่รวมกัน หรืออยู่ใกล้บ้าน มักจะช่วยเหลือกันจะนำมาซึ่งความอบอุ่นทางจิตใจแก่เด็ก ทำให้เขามีที่ปรึกษาและสามารถ แก้ไขปัญหาและอุปสรรคได้ (ศรีธรรม, 2535) ระดับการศึกษาของบิดามารดา พบว่า ระดับการศึกษาของบิดามีความสัมพันธ์กับการมีปัญหาล้วนตัว โดยเด็กนักเรียนที่มีบิดามีการศึกษาสูง จะมีปัญหาล้วนตัวน้อยกว่าบิดาที่มีการศึกษาน้อย เนื่องจากบิดาที่มีการศึกษาสูง สามารถที่จะช่วยเหลือชี้แนะ และเป็นที่ปรึกษาเด็กที่มีปัญหาได้มากกว่า และในทำนองเดียวกันพบว่า อิทธิพลของบิดามารดาจะมีส่วนต่อวัยรุ่นในเรื่องการศึกษา และการวางแผนเกี่ยวกับอนาคต (Gecas and seiff, 1990) อาชีพของบิดามารดา พบว่า บิดามารดาที่มีอาชีพรับราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน จะมีความรู้และการปฏิบัติในการให้คำแนะนำ เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาได้ดีกว่าบิดามารดาที่ไม่มีอาชีพหรืออยู่กับบ้าน (Wimonrat, 1985) ส่วนปัจจัยด้านอายุของบิดามารดาพบว่า บิดามารดาที่มีอายุน้อย จะมีการให้คำแนะนำในเรื่องเพศศึกษาแก่บุตรมากกว่าบิดามารดาที่อายุมาก และในการศึกษานี้ยังพบว่า เพศของบุตร และจำนวนบุตรยังมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติในการให้คำแนะนำ เรื่องเพศศึกษาแก่บุตร โดยพบว่า ครอบครัวที่มีบุตรมาก จะมีการปฏิบัติในการให้คำแนะนำ เรื่องเพศศึกษาน้อยกว่าครอบครัวที่มีบุตรน้อย และยังพบว่า เพศของบุตรมีความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติในการให้คำแนะนำ เรื่องเพศศึกษาโดย มารดาจะให้คำแนะนำแก่เพศหญิงมากกว่าเพศชาย (Wimonrat, 1985) และอีกปัจจัยหนึ่งคือ สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาจะมีผลต่อการเกิดปัญหาล้วนตัว ในเด็กนักเรียนซึ่งพบว่า เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาเป็นเด็กเร่ร่อน ติดยาเสพติด มักมีสาเหตุมาจากครอบครัว ซึ่งหมายถึงสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาไม่ดี ซึ่งปัญหาล้วนตัวสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาจะมีผลกระทบต่อเด็กในครอบครัว (Robins, 1974 อ้างใน Lawan, 1985) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึง เลือกที่จะศึกษาปัจจัยบางประการที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น คือ อายุของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา อาชีพของ

บิดามารดา สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา รายได้ของครอบครัว ลักษณะครอบครัว จำนวนบุตร เพศของบุตร เท่านั้น ส่วนปัจจัยเกี่ยวกับ ลำดับที่ของบุตร สถานภาพสมรสนั้น กลุ่มตัวอย่างเป็น บิดามารดาของวัยรุ่นที่มีสถานภาพสมรสคู่และบุตรวัยรุ่นเป็นบุตรคนแรกของครอบครัวอายุระหว่าง 12-16 ปี กำลังศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีภูมิลำเนา อยู่ภายในจังหวัดเดียวกัน สังคมวัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ จึงมีส่วนคล้ายคลึงกัน จากการศึกษา ผลงานวิจัยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการในวัยรุ่น ปัญหาพฤติกรรมวัยรุ่น ช่องว่าง ระหว่างวัย ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดาและบุตรวัยรุ่น ส่วนการศึกษาในเรื่องพัฒนางานนั้นเป็น การศึกษาพัฒนาการของมารดาวัยรุ่น พัฒนาการของบิดาอายุ 1 ปีถึง 1 ปีครึ่ง พัฒนาการของผู้สูงอายุยังไม่พบการศึกษาถึงการพัฒนาการของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น จึงควรมีการศึกษา ในเรื่องการพัฒนาการของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นว่าเป็นอย่างไร ตลอดจนมี ปัจจัยอะไรบ้างที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการของบิดามารดา เพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้ไปเป็น ข้อมูลพื้นฐาน และเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้มีการพัฒนาการของบิดามารดาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บิดามารดาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม อันจะทำให้ครอบครัวมีความสุข สังคม ยอมรับ และเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายที่สำคัญของการพยาบาลครอบครัว

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น
2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการ ได้แก่ อายุของบิดามารดา ระดับ การศึกษาของบิดามารดา อาชีพของบิดามารดา สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา รายได้ของ ครอบครัว ลักษณะครอบครัว จำนวนบุตร เพศของบุตร กับการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดา ระยะ ครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1. อายุของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดา
2. ระดับการศึกษาของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดา
3. อาชีพของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดา
4. สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดา
5. รายได้ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดา

6. ลักษณะครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา
7. จำนวนบุตรมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา
8. เพศของบุตรมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา

1.4 ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

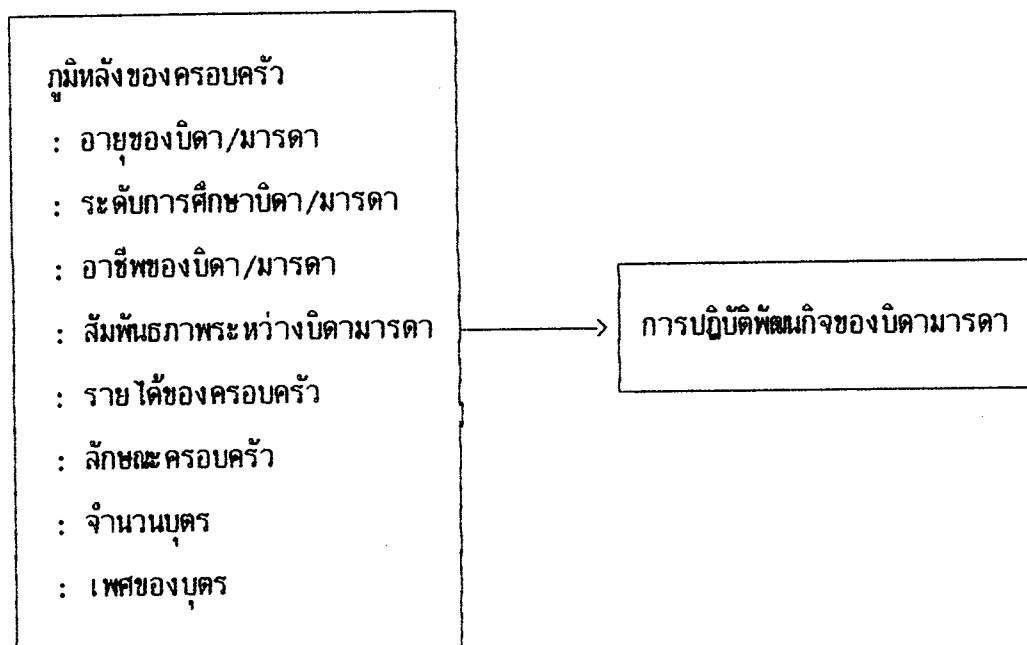
การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดาและหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการ กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น กลุ่มประชากรที่ศึกษาคือ บิดามารดาที่มีบุตรคนแรกเป็นวัยรุ่นตอนต้น อายุระหว่าง 12-16 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดขอนแก่น

1.5 กรอบแนวคิด

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนกิจของครอบครัว ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นของ Duvall (1971) และผสมผสานกับการศึกษานำร่องของผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2537

พัฒนาการของครอบครัวแต่ละระยะนั้น จะถูกมิติของเวลากำหนดให้เปลี่ยนแปลงไปตามระยะพัฒนาการ ซึ่งในแต่ละระยะของครอบครัวนั้น จะถูกคาดหวังให้นำภาระกิจต่าง ๆ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบในการเจริญเติบโตตามระยะต่างๆ ของครอบครัว ภาระกิจนั้นๆ เรียกว่าพัฒนกิจ (รุจา, 2534) ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นเป็นระยะพัฒนาการของครอบครัวที่สำคัญระยะหนึ่งถูกกำหนดโดยบุตรคนแรกของครอบครัวอายุระหว่าง 13-20 ปี และสังคมได้คาดหวังให้บุคคลในครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นนี้มีการปฏิบัติพัฒนกิจที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับบิดามารดาของบุตรวัยรุ่น ได้ถูกคาดหวังจากสังคมในการปฏิบัติพัฒนกิจได้แก่ การตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว การจัดสรรด้านการเงิน การแบ่งปันความรับผิดชอบให้กับบุตรวัยรุ่น การคงไว้ซึ่งสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว การอบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม การคงไว้ซึ่งปรัชญาการดำเนินชีวิตและจริยธรรม การแสดงความรักเอาใจใส่ และการสนับสนุนด้านการศึกษาล่าเรียน (Duvall, 1971 ; การศึกษานำร่องของผู้วิจัย, 2537) และการจะปฏิบัติพัฒนกิจดังกล่าวประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และภูมิหลังของครอบครัว (Duvall, 1971) ซึ่งปัจจัยภูมิหลังและวัฒนธรรมของครอบครัวได้ผสมผสานกรอบแนวคิดจากหลายแนวคิด (Duvall, 1971 ; Lawan, 1985 ; Somsak, 1985 ; Wimonrat, 1985 ; มณีรัตน์, 2529 ; ทศนีย์, 2531 ; บังอร, 2536) ซึ่งประกอบด้วย

อายุของบิดา อายุของมารดา ระดับการศึกษาของบิดา ระดับการศึกษาของมารดา อาชีพของบิดา อาชีพของมารดา สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา รายได้ของครอบครัว ลักษณะครอบครัว จำนวนบุตร และเพศของบุตร ดังแสดงในแผนภาพ

1.6 ตัวแปรที่ศึกษา

1. การปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา
2. ปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา ระยะครอบครัว

มีบุตรวัยรุ่น ได้แก่

- อายุของบิดามารดา
- ระดับการศึกษาของบิดามารดา
- อาชีพของบิดามารดา
- รายได้ของครอบครัว
- ลักษณะครอบครัว
- จำนวนบุตร
- เพศของบุตร
- สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น หมายถึง ครอบครัวที่มีบุตรคนแรกเป็นวัยรุ่นตอนต้นทั้งชายและหญิงอายุระหว่าง 12-16 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดขอนแก่น
2. บิดามารดา หมายถึง บิดา และ มารดาโดยสายโลหิตของบุตร ซึ่งรับผิดชอบดูแลบุตรวัยรุ่น
3. การปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา หมายถึง กิจกรรมที่บิดามารดาปฏิบัติ เพื่อตอบสนองความต้องการตามพัฒนาการของครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นประกอบด้วยกิจกรรม 8 ประการสามารถวัดได้จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างจากแนวคิดของ Duvall (1971) และจากการศึกษานำร่องของผู้วิจัยในปี พ.ศ. 2537 มีดังนี้
 - 3.1 คงไว้ซึ่งการสื่อสารและสัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง การปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรโดยมีการพูดคุย ชี้แนะ ให้ความช่วยเหลือ มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เคารพกฎระเบียบของครอบครัวและมีความขัดแย้งกันเล็กน้อย
 - 3.2 อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม หมายถึง การอบรมกฎระเบียบทางสังคม และส่งเสริมให้บุตรได้เรียนรู้ บทบาททางเพศ การเคารพผู้ใหญ่ การคบเพื่อน และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง เช่น สูบบุหรี่ ยาเสพติด เที่ยวโสเภณี
 - 3.3 ถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่อง เพศศึกษา หมายถึง ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย การปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง เมื่อบุตรสาวมีประจำเดือน บุตรชายมีอารมณ์ทางเพศ รวมถึง ดูแลเพื่อให้บุตรหลีกเลี่ยงสิ่งยั่วยุที่ทำให้เกิดอารมณ์ทางเพศ
 - 3.4 ส่งเสริมให้บุตรวัยรุ่นรับผิดชอบตนเอง และกิจกรรมในครอบครัวเพิ่มขึ้น หมายถึง มอบหมายงานบ้านให้บุตรรับผิดชอบ ให้รับผิดชอบในการดูแลเรื่องส่วนตัว ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรแสดงความสามารถในงานอดิเรกที่สนใจและถนัด
 - 3.5 แสดงความรักความเอาใจใส่ หมายถึง การตอบสนองด้านจิตใจของบุตร มีการแสดงออกโดย มีการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาในครอบครัว ยอมรับในความต้องการ และตอบสนองความต้องการของบุตร สนใจทุกข์สุข มีความสนทนสนมและใกล้ชิดกันในครอบครัว
 - 3.6 ถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิต และจริยธรรมแก่บุตร หมายถึง ปลุกฝังให้บุตรเป็นคนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ รู้จักแก้ปัญหา ช่วยเหลือส่วนรวมมีเหตุผล และสอนให้รู้จักประหยัค

3.7 จัดสรรด้านการเงิน หมายถึง บิดามารดามีการจัดสรรเงินในการใช้จ่ายให้เพียงพอกับรายรับ มีเงินสำรองจ่ายเมื่อคราวจำเป็น รวมถึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการประกอบอาชีพสุจริต การอบรมทรัพย์ สันับสนุนให้บุตรมีรายได้พิเศษ

3.8 สันับสนุนด้านการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง ให้คำแนะนำและส่งเสริมในการศึกษาเล่าเรียน จัดหาอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกและจำเป็นในการศึกษาเล่าเรียน ให้โอกาสในการเรียนรู้และฝึกความชำนาญตามที่ถนัด

5. ปัจจัยบางประการ หมายถึง ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่

5.1 อายุ หมายถึง อายุจริงของบิดามารดา ที่นับจำนวนเต็มเป็นปี โดยนับถึงวันที่ทำการศึกษาวิจัย

5.2 ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาชั้นสูงสุดของบิดามารดา โดยแบ่งออกเป็น ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และระดับการศึกษาเท่ากับหรือสูงกว่าปริญญาตรี

5.3 อาชีพ หมายถึง หน้าที่การงานของบิดามารดาที่เป็นประจำ และเป็นแหล่งหารายได้ของครอบครัว โดยแบ่งออกเป็น อาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจ อาชีพไม่ได้รับราชการ ได้แก่ รับจ้างทั่วไป ค้าขาย เกษตรกรรม พ่อบ้าน แม่บ้าน

5.4 รายได้ของครอบครัว หมายถึง เงินรายได้ทั้งหมดของครอบครัว ทั้งของบิดามารดา ที่ยังไม่หักค่าใช้จ่ายใด ๆ โดยคิดเป็นเดือน หรือเป็นรายได้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งไม่มีรายได้

5.5 ลักษณะครอบครัว หมายถึง ลักษณะกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันอยู่ในครอบครัวเดียวกับบิดามารดา แบ่ง เป็น

5.5.1 ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วย บิดามารดา และบุตรเท่านั้น

5.5.2 ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วย บิดามารดา บุตร และบุคคลอื่นในครอบครัวของบิดามารดา หรือญาติพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรวมอยู่ด้วย

5.6 จำนวนบุตร หมายถึง จำนวนบุตรที่มีชีวิตทั้งหมดในครอบครัวและบิดามารดา ให้การเลี้ยงดู แบ่ง เป็น

5.6.1 มีบุตร 1 คน

5.6.2 มีบุตร 2 คน

5.6.3 มีบุตร 3 คน และมากกว่า

5.7 สัมพันธภาพระหว่าง บิดามารดา หมายถึง ความรู้สึกและการแสดงออกของพฤติกรรม การกระทำและอารมณ์ระหว่างบิดาและมารดาในชีวิตประจำวัน ซึ่งการวิจัยนี้จำแนกออกเป็น

5.7.1 สัมพันธภาพที่ดี หมายถึง รักใคร่กันดีมีความสุขมาก อยู่กันอย่างปกติ ไม่มีปัญหา

5.7.2 สัมพันธภาพไม่ดี หมายถึง มักทะเลาะวิวาทกันบ่อย ๆ

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการช่วยเหลือและสนับสนุน ตลอดจนส่งเสริมให้บิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นสามารถปฏิบัติพัฒนากิจ ได้อย่างเหมาะสม

2. เป็นข้อมูลในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการปฏิบัติพัฒนากิจของครอบครัวระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น ให้แก่บิดามารดาและผู้ปกครองที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองโดยทั่วไป

3. เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ในเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ในลักษณะต่าง ๆ ต่อไป